

УДК 343.13

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2025-2-18-346-352><https://orcid.org/0000-0002-8150-1901>**Савицький Д.О.,**

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правосуддя Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук Національного
транспортного університету

<https://orcid.org/0000-0002-1684-3008>**Савицька С.Л.,**

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри правосуддя Навчально-наукового інституту
управління, технологій та правових наук Національного
транспортного університету

НЕВІДКЛАДНИЙ ОБШУК: ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ТЛУМАЧЕННЯ

Анотація. У статті здійснено системний теоретико-правовий аналіз кримінального процесуального законодавства, наукових підходів та судової практики щодо визначення та тлумачення підстав проведення невідкладного обшуку житла чи іншого володіння особи. Звернута увага на важливість та комплексність охорони прав людини, які можуть порушуватися під час незаконного проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.

Обґрунтовано, що у кримінальному процесуальному законодавстві поняття «майно» повинно мати автономне тлумачення, його не слід прирівнювати до цивільно-правового тлумачення цього терміну. Визначено, що під терміном «майно» у кримінальному процесі слід розуміти речі, документи, гроші, інші цінності та матеріальні об'єкти, серед яких, предмети, знаряддя, засоби вчинення кримінального правопорушення, які мають або можуть мати ознаки речових доказів. Запропоновано відповідним тлумаченням доповнити положення ч. 1 ст. 3 КПК України.

Визначено, що проведення обшуку житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, суду на підставі необхідності врятування майна, яке може бути речовим доказом, буде правомірним за умови, що зволікання з проведенням обшуку спричинить знищення, пошкодження чи втрату цього майна. Гарантією правомірності проведення невідкладного обшуку є судовий контроль, який у такому випадку здійснюється *ex post factum*. Факт невідкладності проникнення має підтверджуватися наявними у кримінальному провадженні фактичними даними, які містять відомості про загрозу знищення чи втрати майна та давали підстави сприймати таку загрозу як реальну.

Зауважується на тому, що відповідна правова позиція, викладена у рішенні Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовтня 2024 року має покласти край дискусіям та забезпечити єдиний правозастосовний підхід при розгляді питань щодо правомірності проведення невідкладного обшуку житла чи іншого володіння особи на підставі потреби «врятування майна».

Ключові слова: недоторканність житла, невідкладний обшук, речові докази, майно, врятування майна, кримінальне провадження.

***Annotation.** The article provides a systematic theoretical and legal analysis of criminal procedural legislation, scholarly approaches, and judicial practice concerning the determination and interpretation of the grounds for conducting an urgent search of a dwelling or other premises belonging to a person. Attention is drawn to the importance and complexity of safeguarding human rights, which may be violated during the unlawful conduct of a search for a dwelling or other premises.*

It is substantiated that, within criminal procedural legislation, the concept of «property» should have an autonomous interpretation and should not be equated with the civil law understanding of this term. It is determined that, in criminal proceedings, the term «property» should be understood as things, documents, money, other valuables, and material objects, including items, instruments, and means used in the commission of a criminal offense, which have or may have the characteristics of physical evidence. It is proposed to supplement the provisions of Part 1 of Article 3 of the Criminal Procedure Code of Ukraine with the corresponding interpretation.

It is established that the conduct of a search of a dwelling or other premises without the authorization of an investigating judge or court, on the grounds of the necessity to preserve property that may constitute physical evidence, shall be lawful, provided that any delay in conducting such a search would result in the destruction, damage, or loss of such property. A safeguard for the legality of conducting an urgent search is judicial control, which in such cases is exercised ex-post facto. The fact of urgency of entry must be confirmed by factual data available in the criminal proceedings, containing information about the threat of destruction or loss of property and providing grounds to consider such a threat as real.

It is emphasized that the corresponding legal position, set forth in the decision of the Joint Chamber of the Criminal Cassation Court of the Supreme Court dated 7 October 2024, should put an end to scholarly debates and ensure a unified approach to the application of law in addressing the legality of conducting an urgent search of a dwelling or other premises on the grounds of the need to «preserve property».

***Keywords:** inviolability of dwelling, urgent search, physical evidence, property, preservation of property, criminal proceedings.*

Постановка проблеми. У житті кожної людини житло є її фундаментальною життєвою потребою. Як слушно зазначає В. Т. Маляренко, споконвіків людина дбає про своє житло, оберігає його, захищає. Житло є невід’ємною складовою особистого життя людини. Вона має природне право жити так, як бажає, бути захищеною від оприлюднення фактів особистого життя [1, с. 2].

Таке важливе значення житла для кожної людини зумовило визнання його недоторканності конвенційним стандартом кримінального судочинства (ст. 8 Європейської конвенції з прав людини) та конституційною засадою кримінального провадження (ст. 30 Конституції України та ст. 13 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України). Окрім цього, Конституційний Суд України у рішенні від 31.05.2011 року визначив, що гарантування кожному прав на повагу та недоторканність житла є не тільки конституційно-правовим обов’язком держави, а й дотриманням взятих Україною міжнародно-правових зобов’язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права [2].

Втім, встановлення особи, яка вчинила кримінальне правопорушення та обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, в окремих випадках потребують проникнення до житла чи іншого володіння з метою проведення в них обшуку чи огляду, чим і обмежується право на недоторканність житла. Ефективною гарантією правомірності такого обмеження є судовий контроль прийняття рішення про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи. Втім, у невідкладних випадках обшук може проводитися і до отримання ухвали слідчого судді, суду, що зумовлює ризики безпідставного обмеження права на недоторканність житла.

В такому разі постає питання щодо однозначного та усталеного підходу як законодавця так і судової практики до визначення та характеристики підстав проведення невідкладного обшуку житла чи іншого володіння особи. Адже до сьогодні актуальною є дискусія щодо тлумачення невідкладних випадків проникнення до житла чи іншого володіння особи, які визначені у ч. 3 ст. 30 Конституції України та ч. 3 ст. 233 КПК України [3; 4].

Від однозначного та юридично виваженого підходу до тлумачення підстав проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, суду залежить досягнення завдань кримінального судочинства та забезпечення балансу між ефективністю кримінального переслідування і захистом основоположних прав людини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Обшук житла чи іншого володіння особи як слідча (розшукова) дія був предметом дослідження таких науковців, як: Ю. П. Аленін, І. В. Басиста, В. В. Вапнярчук, І. В. Гловюк, Н. В. Глинська, Ю. М. Грошевий, О. М. Дроздов, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, В. В. Михайленко, М. Я. Никоненко, В.Т. Нор, В. М. Тертишник, О. О. Торбас, О. Г. Шило, М. Є. Шумило тощо. Попри значний науковий доробок вказаних вчених у розв'язання проблемних аспектів проведення обшуку житла чи іншого володіння особи, окремі питання і на сьогодні залишаються актуальними та потребують наукового дослідження.

Метою статті є системний теоретико-правовий аналіз кримінального процесуального законодавства, наукових підходів та судової практики щодо визначення та тлумачення підстав проведення невідкладного обшуку житла чи іншого володіння особи.

Виклад основного матеріалу. Недоторканність житла гарантується ст. 8 Європейської конвенції з прав людини, де визначено, що кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [5].

Структура неведеної конвенційної норми засвідчує важливість та комплексність охорони прав людини, які можуть порушуватися під час незаконного проведення обшуку житла. Адже під час проникнення до житла особи можуть обмежуватися такі чотири основоположні права людини як право на повагу до «приватного життя», «сімейного життя», «житла» і «кореспонденції» [6, с. 123].

У зв'язку з наведеним, законодавець має бути максимально точним під час законодавчої регламентації підстав та процесуальної форми проведення слідчих (розшукових) дій, які проводяться із проникненням до житла чи іншого володіння особи, особливої уваги потребує регламентація підстав та правової процедури проведення обшуку житла без попереднього судового рішення.

Так, відповідно до положень ч. 3 ст. 233 КПК України слідчий, дізнавач, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення [4]. Аналогічне положення закріплено і в ч. 3 ст. 30 Конституції України.

Таке формулювання фактичних підстав невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи для проведення в них обшуку зумовило дискусії щодо їх тлумачення. Так, І. В. Гловюк відмічає, що у судовій практиці доволі довгий період спірним було питання стосовно тлумачення наведеної норми щодо проникнення до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках з метою врятування майна. Адже КПК України не надає жодного тлумачення формулюванню «врятування ... майна» [7, с. 69].

Це зумовило наявність протилежно різних судових рішень як апеляційної, так і касаційної інстанції. Так, в одних випадках врятування майна, що має ознаки речових доказів,

визнавалося судами підставою для невідкладного проведення обшуку. Наприклад, колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 27 лютого 2024 року у справі № 185/4212/21 визнала правомірним проведення обшуку як невідкладного, де невідкладність полягала в необхідності вилучення в засудженого грошових коштів, отриманих як неправомірної вигоди (предмета кримінального правопорушення), і вказала, що це охоплюється винятком, установленим ч. 3 ст. 233 КПК України [8].

Проте, є і рішення Касаційного кримінального суду де врятування майна (речових доказів) не визнавалося підставою для проведення невідкладного проведення обшуку житла чи іншого володіння особи.

Так, колегія суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду у постанові від 1 листопада 2023 року (справа № 462/3127/22) дійшла висновку, що унеможливлення знищення доказів, фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення, збереження доказової бази не вважається підставами для проникнення до житла чи іншого володіння особи до постановлення ухвали слідчим суддею, адже такі обставини не входять до переліку невідкладних випадків, визначених у ч. 3 ст. 233 КПК України [9].

Очевидно, що така неоднозначна практика найвищого судового органу потребувала вироблення однакового підходу до тлумачення положень ч. 3 ст. 233 КПК України. З метою забезпечення сталості та єдності судової практики справа щодо тлумачення «врятування майна» як невідкладного випадку в розумінні ч. 3 ст. 233 КПК України була передана на розгляд Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Ця проблема викликала жваву наукову дискусію, пов'язану з ототожненням чи розрізненням понять «майно» та «речові докази», які потребують врятування.

Зокрема, О.О. Торбас підходить до з'ясування поняття «майно» з використанням норм цивільного права. Вчений відмічає, що відповідно до ст. 190 Цивільного Кодексу України, майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Так як захист майнових прав та обов'язків не пов'язаний з проникненням до житла чи іншого володіння особи у невідкладних випадках, в ч. 3 ст. 233 КПК України йдеться про рятування речей. А відповідно до ст. 179 Цивільного Кодексу України, річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. На підставі наведеного О.О. Торбас стверджує, що рятування майна відповідно до ч. 3 ст. 233 КПК України стосується лише речей, з приводу яких можуть виникати цивільні права та обов'язки відповідно до цивільного законодавства. Тому на його думку під дію ч. 3 ст. 233 КПК України не підпадає майно, яке вилучене з цивільного обігу та яке не може породжувати цивільні права та обов'язки [10, с. 531].

Відмінною від вищенаведеної є позиція І.В. Гловюк, яка на підставі аналізу норм КПК України дійшла висновку, що в контексті невідкладного обшуку термін «майно» вживається у розумінні, яке ширше за цивільно-правове розуміння, і включає в себе матеріальні об'єкти, що мають ознаки речових доказів. Аргументувала вчена свій висновок положенням таких норм: ч. 9 ст. 100 КПК України, де йдеться про «майно, що було ... вилучене з обігу»; ч. 2 ст. 167 КПК України, де визначено, що тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, щодо яких є достатні підстави вважати, що вони мають ознаки речових доказів; п. 1 ч. 2 ст. 170 КПК України, де визначено, що арешт майна допускається з метою забезпечення збереження речових доказів, а відповідно до ч. 3 ст. 170 КПК України арешт накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України [7, с. 71–72].

Відповідну правову позицію було сформульовано у Постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07 жовтня 2024 року та вказано, що в розумінні ч. 3 ст. 233 КПК України поняття «майно» охоплює своїм змістом речі, документи,

гроші, інші цінності та матеріальні об'єкти, серед яких, предмети, знаряддя, засоби вчинення кримінального правопорушення, які мають або можуть мати ознаки речових доказів [11].

Враховуючи вищенаведене, можна стверджувати, що в кримінальному процесуальному законодавстві термін «майно» слід тлумачити автономно. Поняття «майно» у кримінальному процесі не слід прирівнювати до його цивільно-правового розуміння. Адже відповідно до цивільного законодавства предмети, які вилучені з обігу чи біологічні сліди не відносяться до категорії «майно», а у кримінальному процесі ці об'єкти можуть бути речовими доказами.

Тобто, поняття «майно» у кримінальному процесі має самостійне, незалежне тлумачення і включає в себе матеріальні об'єкти, що мають ознаки речових доказів. Для забезпечення сталої та однакової правозастосовної практики пропонуємо ч. 1 ст. 3 КПК України доповнити тлумаченням терміну «майно», яке викладено у вищенаведеному рішенні Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду.

Водночас, факт того, що певне майно може бути речовим доказом, ще не є підставою для проведення обшуку без ухвали слідчого судді, суду. Адже підставою невідкладного обшуку є потреба «врятування майна» від знищення. Тому вчені звертають увагу на проблеми тлумачення терміну «врятування» майна в темпоральному значенні, наскільки невідкладно потрібно його рятувати.

Так, на думку О.М. Дроздова та Н.В. Глинської проведення обшуку до постановлення ухвали слідчого судді, суду з метою відшукування та збереження майна, яке може бути використано як докази у кримінальному провадженні не є невідкладним випадком, пов'язаним з врятуванням майна. Адже наведені обставини є обставинами загального (ординарного) характеру, а отже не є нагальними чи екстраординарними обставинами, які прямо передбачені законом та ймовірно вимагають невідкладного (термінового) проведення обшуку без попереднього дозволу суду, що чітко і недвозначно впливає з позицій Європейського суду з прав людини та Верховного Суду. Отже, необхідність віднайти і вилучити об'єкти, які можуть бути речовими доказами у кримінальному провадженні, не підпадає під винятки, передбачені ч. 3 ст. 233 КПК України (врятування майна) [12, с. 622–623].

І.В. Гловюк також стверджує, що необхідність віднайти і вилучити об'єкти, які можуть бути речовими доказами саме по собі не може тлумачитись як врятування майна за ч. 3 ст. 233 КПК України. Врятуванням може визнаватися лише убезпечення від знищення за доведеної реальної загрози його знищення, у тому числі і ознак, які характеризують майно як речовий доказ [7, с. 76].

Саме такий підхід є обґрунтованим та має братися за основу в правозастосуванні. Це підтверджується і практикою Європейського суду з прав людини. Зокрема у рішенні в справі «Геращенко проти України» (Заява № 20602/05) від 7 листопада 2013 року Суд оцінював невідкладність проведення обшуку та зазначив, що для винесення ухвали про проведення обшуку житла чи іншого володіння особи суди відповідно до законодавства повинні переконатися в тому, що існують достатні підстави вважати, що розшукувані предмети знаходяться там. Обшук, щодо якого подано скаргу, відбувся майже негайно після оперативної закупівлі. Його проведення, ймовірно, було обумовлено певною невідкладністю з метою гарантувати збереження доказів злочину. Проте у цій справі той факт, що підставою для проведення обшуку слідчими органами була постанова від 19 травня 2004 року (тобто через 1,5 місяці після винесення постанови про обшук), не вказує на таку невідкладність. У зв'язку з цим Європейський суд з прав людини дійшов висновку про порушення ст. 8 Конвенції [13].

Таким чином, проведення обшуку житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, суду на підставі необхідності врятування майна, яке може бути речовим доказом, буде правомірним, якщо зволікання з проведенням обшуку зумовить їх знищення, пошкодження чи втрату.

Невідкладність врятування речових доказів має підтверджуватися фактичними даними. Так, у вищенаведеному рішенні Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовтня 2024 року вказано, що у контексті ч. 3 ст. 233 КПК України про невідкладність такого випадку свідчать дані про реальну загрозу знищення, втрати майна. У клопотанні про надання дозволу на обшук у порядку ч. 3 ст. 233 КПК України, наданих на його обґрунтування матеріалах, в ухвалі слідчого судді, постановленій *ex post factum*, має бути вказано, які саме обставини на момент проникнення свідчили, що зволікання може спричинити знищення речових доказів, що відомості про загрозу їх знищення, втрати давали підстави сприймати її як реальну [11].

Тобто, гарантією правомірності проведення невідкладного обшуку є судовий контроль, який у такому випадку здійснюється *ex post factum*. Тому, якщо слідчим суддею в порядку судового контролю або судом під час перевірки допустимості доказів не буде встановлено (підтверджено) наявності підстав для невідкладного проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, результати відповідного обшуку слід вважати такими, що отримані внаслідок істотного порушення прав та свобод людини [11].

Факт невідкладності проникнення може підтверджуватися, як відмічає О.О. Торбас, наявністю у слідчого та прокурора доказів того, що майно може бути знищене (переміщене, спотворене тощо), або специфікою самого кримінального провадження. Наприклад, якщо було затримано одного із співучасників кримінального правопорушення, який повідомляє про наявність у іншого підозрюваного речових доказів, то побоювання того, що затримання може змусити іншого співучасника знищити речові докази, стають досить реальними [10, с. 531].

Висновки. Вищенаведене дозволяє стверджувати, що у кримінальному процесуальному законодавстві поняття «майно» повинно мати автономне тлумачення, його не слід прирівнювати до цивільно-правового тлумачення цього терміну. Під терміном «майно» у кримінальному процесі слід розуміти речі, документи, гроші, інші цінності та матеріальні об'єкти, серед яких, предмети, знаряддя, засоби вчинення кримінального правопорушення, які мають або можуть мати ознаки речових доказів. Відповідним тлумаченням слід доповнити положення ч. 1 ст. 3 КПК України.

Проведення обшуку житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, суду на підставі необхідності врятування майна, яке може бути речовим доказом, буде правомірним, якщо зволікання з проведенням обшуку зумовить його знищення, пошкодження чи втрату, що має підтверджуватися наявними у провадженні фактичними даними. Відповідна правова позиція, викладена у рішенні Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 7 жовтня 2024 року має покласти край дискусіям та забезпечити єдиний правозастосовний підхід при розгляді питань щодо правомірності проведення невідкладного обшуку житла чи іншого володіння особи на підставі потреби «врятування майна».

ЛІТЕРАТУРА

1. Маляренко В. Т. Про недоторканість житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. Вісник Верховного Суду України. 2004. № 9. С. 2–13.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянки Сінюгіної Ірини Іванівни щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 376 у взаємозв'язку зі статтями 151, 152, 153 Цивільного процесуального кодексу України від 31 трав. 2011 р. № 4-рп/2011. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-11#Text>
3. Конституція України : прийнята 28 черв. 1996 р.; зі змін. та доповн. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141: [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : затв. Законом України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-1775>.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : прийнята 4 листоп. 1950 р. Верховна Рада України : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
6. Михайленко В.В. Реалізація засади верховенства права у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2019. 281 с.
7. Гловюк І.В. Питання тлумачення статті 233 КПК України Касаційним кримінальним судом. Концептуальні напрями розвитку кримінального провадження та тенденції його криміналістичного забезпечення: збірник статей за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди 25-річчя кафедри кримінального процесу і криміналістики Львівського національного університету імені Івана Франка (3 грудня 2024 року, м. Львів). Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2024. С. 69–77.
8. Постанова Верховного Суду від 27.02.2024 (справа № 185/4212/21; провадження № 51-7440км23). Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117402535>
9. Постанова Верховного Суду від 01.11.2023 (справа № 462/3127/22; провадження № 51-4879км23). Єдиний державний реєстр судових рішень : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114726887>
10. Торбас О.О. Рятування майна як підстава проникнення в житло особи згідно з ч. 3 ст. 233 КПК України. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 8. С. 529–532.
11. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 07.10.2024 (справа № 466/525/22). Єдиний державний реєстр судових рішень: [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122272945>
12. Дроздов О.М., Глинська Н.В. Невідкладний Обшук: у пошуках балансу між ефективністю та дотриманням прав людини. Аналітично-порівняльне правознавство. 2024. № 4. С. 612– 624.
13. Справа «Геращенко проти України» (Заява № 20602/05) : рішення Європейського суду з прав людини від 06 листоп. 2014 р. Верховна Рада України [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_985#Text07.11.2